

Частка першая

ПРАГА

[1]

Трындзец з дзеўкамі — гэта проста трындзец. Ад іхняй балбатні нуда бярэ. Мне ўсё роўна, што робіць нечы сабака. Не цікавіць мяне, што ў чыйгосьці там хлопца пяшчотныя, глыбокія вочы. Або што ў крамах нарэшце пачалі прадаваць амерыканскі алены лой у круглай каробачцы.

Дзеўкі абгаворваюць адно і тое ж зноў і зноў. Так было ў гімназіі, гэтак жа і ва ўніверсы. Вечна ім трэба адна перад адной пантавацца, каб давесці сабе, што яны лепшыя або цікавейшыя за знаёмых. Быццам жыццё — гэта адзін вялікі конкурс. Конкурс прыгажосці, конкурс інтэлекту, у каго сёння лепшая кофта, на каго хлопцы часцей паглядаюць, каго хлопцы лічаць дасціпнейшай і з кім хочуць бавіць больш часу.

Крысціна шмат у чым такая ж. Але паколькі мы знаёмыя яшчэ з гімназіі, гэта адна з нямногіх дзяўчат, якіх я магу трываць побач. У яе ружовыя валасы, і ў вольны час яна ўдзельнічае ў руху, які спрабуе давесці, што танец на шасце — гэта насамрэч шляхетны спорт. Да таго ж яна займаецца распрацоўкай лекаў ад раку. Большасць часу праводзіць у лабараторыі, пра-

цуючы над сакрэтным даследаваннем, пра якое не можа нікому нічога казаць. Таму не дзіўна, што пасля гэтага вечарам яна становіцца ля шапта на галаву.

Крысціна экстравагантная. Хлопцам яна падабаецца, але яе энергічнасць ды інтэлект урэшце заўсёды іх адштурхоўваюць. Бо ад дзеўкі з ружовай галавой сапраўды не чакаеш, што вечарамі яна замест сумеснага прагляду фільма будзе зацята рашаць хімічныя ўраўненні. Часам я думаю, як гэта магчыма, што Крысціна не можа знайсці нікога нармальнага. Відаць, і не ведае, як бы такі ідэальны партнёр мусіў выглядаць. Вінаваты ў гэтым яе тата, які змыўся на Шры-Ланку, калі Крысціне было пятнаццаць. Проста ўвесь пераходны ўзрост ёй не ставала прыкладу мужчыны.

На Шры-Ланцы Крысцінін тата стаў будыйскім манахам, што таксама не цягне на ідэал мужнасці. Часам бацька з'яўляецца дзяўчыне ў сне, калі яму трэба, каб яна тут нешта для яго зрабіла, або калі хоча павіншаваць яе з народзінамі. Але на мабільнік яму не дазволіцца. Крысціна, вядома ж, страшна раззлаваная на бацьку. Безумоўна, гэта лепей, мяркую яна, чым калі б пасля разводу ён здзейсніў самагубства. Але Крысціна ўсё адно злуецца. Не напішаш жа ў графе «прафесія бацькі» ў бланку на стыпендыю ці ў іншай якой паперы «будыйскі манах».

[2]

Калі па Празе ходзяць так званыя «крышнаіты», Крысціна з агідаю пераходзіць на іншы бок вуліцы. Найбольш дзяўчыну выводзіць, калі які-небудзь самазваны манах у жоўтай расе на плошчы Рэспублікі або на Паўлава спрабуе загнаць ёй мудрагельскія кніжкі пра кармічны цыкл ды іншыя глупствы.

— Шаноўная, — звяртаецца ён да Крысціны, — я адчуваю, што ваш розум адкрыты для новага...

Пэўна яго прывабіла Крысцініна ружовая галава. Дзяўчына, спыніўшыся, працінае мужчыну поўным нянавісці поглядам. Яго гэта не турбуе, свята верачы ў свае агітацыйныя тэхнікі, ён далей спрабуе пераканаць Крысціну, каб купіла кніжку.

— Ведаеце, што такое карма? — пытаецца ён.

— Так, задняя частка карабля, — гыркае Крысціна і надзіцца ўцячы. Але мужчынка хутчэйшы.

— Я б хацеў вам сёе-тое расказаць пра вашы жыцці. Не толькі пра цяперашняе, але і пра мінулае, і наступнае. Вас гэта дакладна зацікавіць. І ў гэтай кніжцы...

— Мяне гэта не цікавіць, я і так пра гэта ведаю.

— Але гэта пра жыццё...

Крысціна спыняецца і абсякае мужчынку поглядам.

— Слухайце, мяне гэта сапраўды не цікавіць!

— Але павінна было б! — не здаецца мужчынка. Гэта Крысціну раз'юшвае.

— Гэй, вы... імітатар! Мой бацька — сапраўдны будыйскі манах у ашраме Ведува ў Кагале на поўдні Шры-Ланкі, калі вам гэта выпадкова нешта гаворыць! Калі захачу даведацца нешта пра карму, спытаю ў яго!

Мужчынка здранцвеў. Такога ён не чакаў.

— Але тут, у гэтай кнізе...

— Мяне не цікавяць вашы кнігі! Калі хочаце іх некаму даць, вышліце іх майму бацьку на Шры-Ланку, ён вам іх вычытае!

Мужчынка маўчыць.

— Але сумняюся, што ён будзе марнаваць на гэта час. Ён жа толькі і робіць, што медытуе. Калі вы манах, то таксама павінны былі б. І выкініце гэтыя навушнікі ад айфона, што матляюцца ў вас на расе!

Мужчынка панурвае вочы. Больш нічога не кажа. Ціхмяна хавае кніжку за спіну.

— Харыбол! — выгуквае Крысціна і сыходзіць.

Мужчынка застаецца стаяць перад KFC, раптоўна адчуўшы сябе дакучлівай казюркай, якой, магчыма, быў у мінулым жыцці.

[3]

Я ніколі не зразумею, што Крысцінінага бацьку прымусіла сабрацца і збегчы ад сям'і. Ён гэта, вядома, тлумачыць тым, што падаўся шукаць сваё ўнутранае «я». Насамрэч бацька хутчэй уцёк ад адказнасці, якая пачала на яго ціснуць, таму што ў крызіс ён прагарэў.

Калі Крысціна была малой, яе сям'я жыла заможна. Разбудавалі дом на ўскрайку Прагі, а ў садзе забабыхалі басейн з падагрэвам. Крысцінін тата купіў дзецям агромністага сабаку, плазму і аплаціў ім процьму гурткоў. Потым прыйшоў крызіс, і ягоная фірма збанкрутавала. У цяжкую штодзённасць увайшлі сваркі з жонкай, пазыкі і Крысцінін цяжкі пераходны ўзрост (які сапраўды даўся ў знакі). Тады, замест таго, каб цягнуць воз праблем, Крысцінін тата аднойчы ранкам сабраў сумку і з'ехаў на Шры-Ланку. Пазыкі пакінуў жонцы і, ачышчаны ад турбот звычайнага смяротнага, з таго часу спакойна медытуе, зашыўшыся ў манастыры.

Крысцініна маці пасля разводу далася ў эзатэрыку. Проста яна не магла дазволіць сабе кінуць двух падлеткаў і паехаць куды-небудзь у манастыр. З мужавага кабінета выкінула ўсё, што ёй пра яго нагадвала, і абсталывала сабе там куток для варажбы, які Крысціна называе «вырочніцай». На паліцах маці расставіла свечкі і гаючыя камяні, зараджаныя энергіяй, над уваходам павесіла «лаўца сноў» і бесперапынна паліць дома пахошчы. Заснавала эзатэрычны гурток «Венера», у які завабіла суседак, каб над картамі раіць ім, што рабіць са сваімі жыццямі. У вольны час Крысцініна маці прадказвае будучыню. Складае мноства гараскопаў і вучыцца працаваць з энергіямі. Крысціна падазрае, што маці

дыстанцыйна парушае мужу яго спакойныя медытацыі на Шры-Ланцы.

— Я б усе эзатэрычныя крамы і гарбатні пазакрыва-ла, усе рэлігійныя кнігі зняла б з абароту, забараніла б друкаваць і спаліла, — бубніць Крысціна, калі ў размове закранаюць гэтую тэму.

— Проста людзі дурныя. Усе гэтыя вучэнні прапа-нуюць самыя простыя рашэнні, ну, напрыклад, абдымеш дрэва — і табе адразу палепшае, або прачытаеш, як жыў Буда, — і зразумееш, як уладкаваць жыццё. Гэта ўсё лухта. Гэта толькі падпоркі перад тым, як усё канчаткова лясне. Аднойчы я таксама, наслухаўшыся мамы, калі мне было сямнаццаць, пайшла на курс рэйкі. Ведаеш, што гэта?

— Нейкая гаючая энергія з Японіі, так?

— Менавіта. Форма альтэрнатыўнай медыцыны, якую вынайшлі ў 1922 годзе. Легенда сцвярджае, што нейкі вандроўнік зведаў тры цуды, калі ўзыходзіў на святую гару, і бла-бла-бла, адкрыў сусветную гаючую энергію рэйкі. Курс, на які я запісалася, вяла нейкая па-ні Навакава на сваёй кватэры ў панэльцы на Панкрац-кай плошчы. Гэта быў містычны досвед на ўсю катуш-ку. Па-першае, ты б бачыла тых адчайных, што туды прыйшлі. Збанкрутавалы бізнесмен, мамуся з чатырма дзецьмі, прадавачка цыгарэт і я з мамай. Усе спадзява-ліся, што калі пройдуць абрад пасвячэння, то нейкім цу-дам у іх пачне ўсё ладзіцца. Што ўбачаць ісціну значна выразней, чым звычайныя людзі.

Пад абрад пасвячэння ў Навакавай быў адведзены цэ-лы пакой. Ён троху нагадваў маміну вырочніцу. На ад-ной сцяне вісела ікона Ісуса, на другой — Буда, а на трэ-цяй — нейкае афрыканскае боства. Мы павінны былі сесці ля сцяны, якая была нам духоўна найбліжэй. Пасля мы заплюшчылі вочы, і Навакава хвілін сорок пяць ду-дзела ў рог, з якога на нас нібыта транслявала энергію.

— І з таго часу ты бачыш ісціну вастрэй?

— Я зразумела, наколькі гэта ўсё марна і якія дурныя людзі.

— Дык бачыш, нейкі толк быў?

[4]

Нашы ўсё яшчэ разам. Я, мабыць, на ўсю ваколіцу адзіная, чые бацькі не развяліся. Першая хваля бацькоўскіх разводаў насцігла наша пакаленне прыблізна ў другім класе. Мая сястра, якая тады яшчэ хадзіла ў садок, аднойчы на выхадных, малюючы сабе за абедзеным сталом, нечакана спыталася ў бацькі: «Тата, калі вы разведзецца з мамай?»

Бацька, які акурат варыў вячэру, застыў у шоку з лаптакі у руцэ пасярод кухні.

— Што гэта ты кажаш, дачушка? Чаго б нам разводзіцца?

— Проста ва ўсіх бацькі ўжо развяліся, і толькі вы яшчэ не. Вось мне і цікава, калі гэта адбудзецца, — сястра спакойна малявала далей. Яна думала, што развод — гэта звычайны складнік сямейнага жыцця, і адчувала сябе ніякавата сярод астатніх дзяцей ад таго, што нашы бацькі былі ўсё яшчэ разам. Да таго ж яны не крычалі адно на аднаго, не рабілі сцэн і ўвесь час жылі разам дома. Сястра не магла зразумець, як гэта бацькі Анэткі, Майды і Карлічка ўсё гэта ўжо робяць, а нашы да гэтага яшчэ не дайшлі.

Найбольшая заслуга ў тым, што бацькі не развяліся, належыць маме. Яна дасканала авалодала правілам, якім у мінулым стагоддзі кіраваліся японскія жонкі: неабходнасць трываць. Я не думаю, што гэта слушна, каб жонка заўсёды ўсё трывала, але маціна цярглівасць бяспрэчна падмацоўвала шлюб з бацькам, так што ён не распаўся.

Мой бацька хоць і не будыйскі манах на Шры-Ланцы, але апошнім часам вядзе амаль манаскае жыццё: вечна зачыняецца ў сваім кабінэце, адкуль вылазіць толькі

на вячэру. Я адчуваю, што яго амаль не цікавіць, чым займаюцца людзі навокал. Маё пісьменніцтва, мабыць, яму ні ў вуху вада. Яшчэ пару гадоў таму ён мог спыніць мяне і спытацца, што я чытаю, ці падабаецца мне, або ці не прачытаю яму ўрываек з таго, што цяпер пішу. Але апошнім часам ён не пытаецца ні пра што. Не цікавіць яго ні што робіць мама на працы, ні як там вучоба ў сястры. Увесь час працуе і чытае, а на нас яму ўжо не хапае сіл. Сумна глядзець на яго. Але я ўвесь час думаю, што гэта лепей, чым калі б ён быў на Шпры-Ланцы.

Мама ў пісьменніцтве мяне падтрымлівае. Увесь час кажа: «Мне найбольш падабалася, як ты пісала пра нашу бабулю. Чаму б табе не напісаць пра яе зноў?» Аднак я лічу, што аўтар павінен развівацца. А пра бабуль ужо столькі напісана, што яшчэ адна Бабуля* чэшскай літаратуры дакладна непатрэбная.

[5]

Мая другая сяброўка завецца Маціко Кавакамі і паходзіць з Якагамы.

— Мяне зваць Маціко. Я рубру есці кюветкі.

— Што? — не разумею я. Любіш есці... кветкі?

— Марскія кюветкі. Кюветкі, што жывуць у моры, — тлумачыць яна.

Я прыжмурваю вочы і задумваюся.

— Ты маеш на ўвазе крэветкі?

— Так, карэветкі, я перабрытара. Мне ўжо па горла, — Маціко рукой паказвае, што яна ўжо замораная.

У адрозненне ад Крысціны яна на першы погляд сціплая, не крычыць і выглядае, быццам яе вось-вось панясе вецер. Толькі калі засесці з ёй у бары, зразумееш, наколькі моцна гэтая дзяўчына адрозніваецца ад усіх

* Маецца на ўвазе апавесць «Бабуля» (1855) Бажэны Немцавай — класічны твор чэшскай літаратуры.

стэрэатыпных японак, якія замаўляюць гарачы шакалад, ціхенька гавораць і прыкрываюць рот, калі смяюцца.

Маціко Кавакамі прабавіла школьныя гады ў падвале, дзе рэпеціравала са сваім рок-гуртом. Хоць прагульваць школу ў Японіі проста немагчыма, Маціко гэта заўсёды сыходзіла з рук. Усё таму, што яна хадзіла ў хрысціянскі ліцэй, дзе ёй урэшце заўсёды даравалі. Адна яе адна-класніца, маўляў, падпаліла ў той школе бібліятэку, і ёй прабачылі. Я падпал бібліятэкі не даравала б нікому.

Маціко такая прыгожая, ажно ўсе карэянкi з іх пластычнымі аперацыямi, блякнучы ад зайздрасці, пытаюцца, дзе яна рабіла сабе вочы і колькі гэта каштавала. Даволі парадаксальна, што большасць азіятак хоча сабе еўрапейскія вочы, а я б забілася, абы мае былі хоць трошкі больш раскосыя.

Маціко грае на кантрабасе, вучыцца на музычна-танцавальным факультэце Акадэміі сцэнічных мастацтваў і вучыць чэшскую мову, бо хоча тут жыць. Відаць, калісьці дзесьці пачула Дворжака і адразу пераклучылася з рок-музыкі на класіку. Урэшце вырашыла, што ў Чэхіі створыць сімфанічны аркестр. У Прагу прыехала два гады таму. Прывезла з сабой вялізны кантрабас і свайго кату па пяту сябра. Яны цягам месяца разышліся, сябар вярнуўся ў Японію, і Маціко тут засталася зусім адна са сваім кантрабасам. Мы выпадкова спаткаліся, калі яна блукала па калідорах філасофскага факультэта і спрабавала знайсці якога-небудзь япаніста, які б дапамагаў ёй з чэшскай. Так мы і пасябравалі.

— Я напусара эсэ на тэму: «Што чэхі думаюць пра маю краіну». Можаш яго паглядзець і папубіраць памыркi? — сказала Маціко і дастала з сумкі сшытак.

Мне падабаецца, як яна піша. Я так пісала, калі была малой. Яе почырк каравы. Хоць японцы і вучаць англійскую ў школах, шмат увагі ёй не надаюць. Наколькі я зразумела, звычайна проста выконваюць граматыч-

ныя тэсты, абводзячы правільныя адказы. Пісаннем надта не займаюцца. Магчыма, таму лацінка для Маці-ко — цямна вада ва облацэх.

Гляджу ў сшытак перад сабою.

МАЁ ЭСЭ, ЯК ЧЭХІ БАЧАЦЬ ЯПОНЦАЎ

У некаторых з Еўропы дзіўнае ўяўленне пра Японію.

Не хочаш глянуць на чатыры такія?

Першае.

Многія людзі робяць мне гэтую патаву, калі кажуць мне «дзякуй» і «добры дзень». Але гэта няпраўда! Я ніколі не бачыла японцаў, якія робяць гэтую патаву. Японцы не Далай-лама!

Другое.

Некаторыя людзі пыталіся ў мяне: «Ты ясі сушы штодня?»

Адказ: не.

Мы не можам есці сушы штодня, бо сушы дарагія. Але чэшскія сушы нядобрыя і някасныя. Не еш чэшскія сушы!

Трэцяе.

Некаторыя людзі пыталіся ў мяне: «Дзе ніндзя?»

Адказ: нідзе.

Яны магчыма існавалі ў мінулым, але ўжо не існуюць.

Але ёсць дамы пра ніндзяў. Так што можаш паглядзець на тое, як яны былі ў Японіі.

Чацвёртае.

Некаторыя людзі пыталіся ў мяне: «Табе падабаюцца шчупальцы?»

Адказ: не ведаю.

Бывае ў фільмах для дарослых выкарыстоўваюць шчупальцы васьміногаў, то можа некаторым падабаюцца.

Усё. Дзякуй.

Ведаю, што рабіць, каб не смяцца. Бо мая японская таксама не дасканалая.

— Маціко, — падымаю галаву ад яе эсэ, — што ты маеш на ўвазе пад словазлучэннем «гэтую патаву»?

Маціко самкнула рукі перад сабой, нібы моліцца, і пакланілася.

— А, ты маеш на ўвазе «паставу»?

— Ну так, гэтую пасытаву! — згаджаецца Маціко, — я перабрыгара.

[6]

Бацькі з дзяцінства прывучалі мяне да мастацтва. Да літаратуры, кіно, да жывапісу. Сястру таксама спрабавалі, але з ёй гэта было не так проста. Яна змалку была гіперактыўнай, і прымусіць яе, скажам, проста праглядаць малюнкi ў кнізе было падзвігам. Яна ўвесь час круцілася, засоўвала сабе нагу за галаву і рабіла стойкі. Я па-дзіцячы, расплюшчыўшы вочы, глядзела на бацьку скрозь перагародку свайго ложка і слухала ягонья аповеды, у той час як сястра беспамылкова на злом галавы імкнулася пералезці на той бок, дзе яе чакаў сапраўдны свет, значна цікавейшы за татавы апавяданні.

У таты дома заўсёды была вялізная бібліятэка. У дзевяць гадоў ён мне даў «Олівера Твіста» і заявіў, што гэта найлепшая кніга на свеце і хто не чытаў яе, той няшчасны і не ведае, што такое сапраўднае мастацтва. Я адклала кнігу Яраслава Фоглара пра скаўтаў і адчайна пачала адольваць «Олівера Твіста». Я не была ў захапленні. Але павінна была давесці тату, што я не ўбогая, таму чытала і чытала, пакуль тую кнігу не прачытала. Бацька праз тое быў на сёмым небе і прынёс мне «Імя ружы». «Злачынства і пакаранне» я прачытала ў трынаццаць, «Жарт» Мілана Кундэры — у чатырнаццаць. Гэтых кніг я зусім не разумела. Як толькі я іх прачытвала, тату даводзілася тлумачыць мне, хто такі Леў Троцкі або Арыстоцель,

каб я зарыентавалася і магла ў школе задавацца перад аднакласнікамі. (Вы не чыталі «Жарт»? Вы гоніце?)

Аднакласнікі мяне не выносілі. Я дала ім зразу-мець, што яны неадукаваныя ідыёты. Спачатку гэта было незнарок. Перад паступленнем у гімназію бацька матываваў мяне абяцанкамі, што я сустрэну там самых разумных дзяцей, што там будзе процьма дзяўчат, якія фанацеюць ад кніжак, што я дакладна траплю на крутую вечарынку. На справе ўсе мае аднакласнікі слухалі хіп-хоп або Рьяну, былі намёкі максімум на Тэры Пратчэта, а калі я пару разоў выпендрылася з Аляксандрам Пушкіным, прыйшлі да высновы, што я выхвальная карова, і перасталі са мной размаўляць. Я рабіла выгляд, што мне да сракі, а дома перад сном плакала ў ложку і бэ-ціла бацьку, што зрабіў з мяне інтэлектуалку, якая не можа паразумецца з аднагодкамі. Потым я зрабіла гэта сваёй перавагай. Вырашыла, што калі ўжо астатнія лічаць мяне ганарыстай, то ганарыстай і буду. А каб было чым ганарыцца, я пачала чытаць як шалёная.

Крысціна з астатнімі таксама не кантачыла. Якраз тады яна захаплялася хэві-металам, сустракалася са старэйшым хлопцам і стасавалася выключна з людзьмі па-за школай. На ўроках або спала, або крэмзала ў сшытку якія-небудзь дэпрэсіўныя малюнкі. Паколькі з намі дзвюма ніхто не хацеў сядзець, мы, натуральна, апынуліся за адной партай. Даволі доўга мы ігнаравалі адна адну. Пасля выпадкова загаварылі пра «Пэрл Джэм» ці нейкі іншы гранж і пачалі абменьвацца дыскамі. Крысціна стала для мяне населенай выспай у моры безнадзейнасці.

[7]

У той час я адкрыла для сябе Муракамі. Мне спадабалася вокладка кнігі «Паслязмрок», таму я пайшла і купіла яе. Яна цалкам мяне зачаравала. Нейкія вершыкі я папісвала і да гэтага, але цяпер пачала пладзіць апавя-

данні. Я прымушала бацьку чытаць іх і каментавачь. Як і ў Муракамі, мае персанажы размаўлялі з коткамі, загадкава знікалі і з'яўляліся ў снах, бязмэтна блукалі па горадзе і вымаўлялі фразы накшталт: «Яна была абсалютна звычайная, я нават не ведаю, чаму ў яе закахаўся, і ўжо зусім не ведаю, чаму вам пра гэта расказваю, бо гэта насамрэч неістотна».

Мне карцела як мага хутчэй выдаць кнігу, праславіцца і паказаць усім ідыётам у класе, што ўсё ж я найлепшая сярод іх. Большасць таго, што я напісала, адразу публікавала ў школьным часопісе, які сама заснавала і ў які ніхто больш не пісаў. Я ашчасліўлівала ўсю школу сваімі творамі, і ва ўласнай выключнасці мяне ўрэшце пераканала адна дзяўчынка з малодшага класа, якая падышла да мяне з пануранымі вачыма ў прыбіральні і сказала, што маё апавяданне пра босага хлопца з блакітнымі валасамі, які, разбіўшы дома люстра, пакінуў аскепкі на сем гадоў ляжаць на зямлі, змяніла яе жыццё.

[8]

Пэўныя літаратурныя амбіцыі ў мяне з дзяцінства. Калі мне было дзесяць, мама купіла мне кнігу, на супервокладцы якой быў надпіс: «Бестселер ад геніяльнай дзевяцігадовай аўтаркі». Як гэта магчыма, што нейкая дзяўчынка ўжо публікуе раманы, а я яшчэ не напісала ні старонкі? Праз гэта ў мяне была двухтыднёвая дэпрэсія. Мяне супакойвала толькі тое, што кніга была так сабе (дакладней, была жахліва напісаная). Але ўсё ж мяне мучыла: як так, чаму я яшчэ нічога не дасягнула? Я ўяўляла свой уласны раман з падобным надпісам на супервокладцы, але, сядячы за камп'ютар, спараджала адно ўзрушальную, але не надта дасціпную назву, а далей не ішло. Разважаючы пра тое, што варта было б напісаць далей, я звычайна ўпрыгожвала заглавак зорачкамі і на тым спынялася.

Паколькі я не магла змірыцца з тым, што іншая дзяўчынка ўжо публікуецца, у той час як я захрасла на назве, бацька садзіў мяне сабе на калені і супакойваў, кажучы, што тую кнігу, якую я атрымала, дакладна не напісала ніякая дзевяцігадовая дзяўчынка, таму што малая дзяўчынка такі вялікі раман напісаць не здолела б, і што ёй дакладна нехта дапамагаў, магчыма, яе тата або дзед. Гэта, маўляў, проста рэклама, якой я не павінна верыць. Паколькі тата ўжо тады выкладаў пісьменніцтва, я прызнала, што ён у такіх рэчах, мабыць, нешта петрыць, і супакоілася. Я вырашыла, што буду першай адзінаццацігадовай дзяўчынай, якая напіша раман без дапамогі таты і дзядулі, і пачала працаваць над ашаламляльна мудрагелістым шэдэўрам, які называўся «Загадкі замкнёнага засценка» (у назве было тры «з», гэта мне здалося займальным). Галоўнай гераіняй была нехта Дэліянэла Штраф (не ведаю, як я да гэтага дадумалася, але бацька сказаў, што гэта добра і што запомніць гэта на выпадак, калі нешта надумае пісаць для дзяцей). Я паспяхова выціснула з сябе першы абзац, і, калі ўжо не ведала, што прыдумаць, напісала пасярод старонкі буйнымі літарамі:

ПРАЙШЛО ДЗЕСЯЦЬ ГАДОЎ

І пасля я працягнула. Аднак бацька мне сказаў, што так не пойдзе, маўляў, цікава было б даведацца менавіта тое, што адбывалася цягам тых дзесяці гадоў, якія я пераскочыла, гэта мяне выбіла з каляіны.

У трынаццаць я ўпотаі, каб пра гэта не даведаўся бацька, прачытала «Дзяўчат у сёдлах» і напісала прыблізна пяцідзесяцістаронкавую ахінею пра коней, у якой мой бацька пахваліў адзін-адзіны сказ. Сказаў, што гэта б напісаў пісьменнік. Мяне літаральна распірала ад пыхі. Я ўжо пішу як пісьменнік. Той сказ, што напісаў бы пісьменнік, мне ніколі ніхто не сатрэ з памяці. Ён гучаў так:

*Дзяўчаты ўвайшлі ў сядлярню, дзе іх абвеяў пах
скураных сёдлаў і потных конскіх апон.*

Я спыталася ў бацькі, чаму з усёй аповесці яму спадабаўся менавіта адзін гэты сказ. Бацька адказаў, што ён апісвае пах месца, незнаёмага чытачу, і, менавіта дзякуючы гэтаму сказу, чытач зможа яго добра ўявіць. З таго часу я нічога лепшага не напісала. Апаবাদанні, над якімі я карпела ў гімназіі для часопіса, бацька заўсёды, узняўшы бровы, каментавалі словам «займальна», што я, вядома ж, не магла ўспрымаць надта станоўча.

[9]

Сутыкнуўшыся з Муракамі, я пачала глыбей цікавіцца Японіяй. Адкрыла для сябе анімэ (адразу ж пачала пісаць пра сіневалосых хлопцаў), адкрыла мангу (пачала маляваць коміксы) і зразумела, што японская — гэта суперцяжкая мова, якую я павінна вывучыць, таму што яе вакол мяне ніхто не ведае, і гэтым я пагатоў надзяру ўсім сракі.

Я заявіла дома, што буду вывучаць японскую мову (бацька разважліва згадзіўся), набыла сабе падручнік і пачала ў школе дэманстравать зубарыць сілабічны азбукі так, каб гэта ўсе бачылі. (Я ўяўляла, як потым выкладчыкі пра мяне ў настаўніцкай гавораць: «Вы бачылі, што Купкава пачала вучыць японскую? Ах, якая разумніца...»)

Крысціне, з якой мы тым часам пасябравалі, я аб'ядала вушы пра тое, якая Японія дзівосная краіна, якія японцы класныя, як шкада, што ў нас у гімназіі толькі адзін в'етнамец, ды і той заняты. Крысціна ў той час якраз пераключалася на хімію і адказвала мне бясконцамі прамовамі пра кісларод, калій і рашэнне хімічных ураўненняў. Калі б падчас паўгадавых кантрольных па матэматыцы яна адчайна на мяне не сыкала, «блін, складзі

гэта!» або «трасца, не складай гэтага!», я не здала б іх да выпускнога.

Свой школьны часопіс я паступова цалкам прысвяціла Японіі. Я прымушала школу чытаць пра адкрыццё Японіі ў 1854 годзе, традыцыйны японскі спосаб ацяплення, адзенне ў эпоху Эдо, сінкансэн, японскі кінемаграф і найперш пра японскую літаратуру.

[10]

Я зразумела, што млею па азіятах. Найдаступнейшымі былі в'етнамцы (але з японскай мовай у іх было фігова, таму яны з'язджалі на пшык). Таксама я лічыла, што гэта неяк легкадумна — проста так да кагосьці падысці і сказаць: «Слухай, мне падабаюцца твае раскосыя вочы, давай сустракацца?» Хоць я штодзень на вуліцы заўважала шмат в'етнамскіх хлопцаў, адзіны в'етнамец, з якім я хоць калі размаўляла, зваўся Лонг, і пазнаёмілася я з ім у дзіцячым садку.

Было нам тады пяць. У Лонга замест вачэй былі таноўсенькія рысачкі, а твар у яго быў круглы, як балонік. Ён відавочна быў не такі, як мы.

Я намалявала на паперы ўсіх аднакласнікаў і расфарбавала іхнія твары цялесным алоўкам. Той аловак нават так і называўся. «Цялесны». Аднак для Лонга ён не пасаваў, таму што Лонг быў цямнейшы за нас. Дык я яго расфарбавала аранжавым. Выхавацелька потым мяне сароміла. Казала, што Лонг такі ж, як і мы, і што яго нельга фарбаваць іначай, чым астатніх. Але Лонг быў іншы, і з гэтым нічога не зробіш. Калі ў канцы дня па мяне прыйшла матуля, выхавацелька паказала ёй малюнак:

— Паглядзіце, што Яначка намалявала!

Я моцна баялася, што мама таксама насварыцца. Адчувала сябе вінаватай, хоць не разумела, што ж я такога ўчыніла.

— Намалявала аднакласнікаў. Што не так?

— Ну, але вы зірніце, — паказала выхавацелька на аранжавы твар Лонга, — бачыце, як яна намалявала Лонга?

— Бачу, — мама прыжмурыла вочы. — А як мусіла?
— Яна расфарбавала яго іншым алоўкам!

Мама, не разумеючы, утаропілася на выхавацельку.

— Яна проста намалявала аднакласнікаў так, як бачыць, што ў гэтым кепскага?

— Ну, такія рэчы трэба своечасова спыняць.

— А калі б у вас у групе быў негр, то яго таксама належаць маляваць ружовым, як астатніх?

На гэта ў выхавацелькі не было чаго сказаць. Мама пасля ўсю дарогу дадому круціла галавой.

— Божухна, тое, што ў нас роўныя правы і што мы паважаем адно аднаго, усё ж не значыць, што мы ўсе аднолькавыя! — сказала яна дома тату. — Калі яна бачыць в’етнамца, дык малюе так, як бачыць! І з раскосымі вачыма! І разумее гэта, як нешта абсалютна нармальнае!

— Ну так, гэтая выхавацелька крыху перастаралася. Яна баіцца, каб дзеці з яго не смяяліся. Ты ж ведаеш, дзеці могуць быць злымі.

— Наадварот — тым, як яна гэта пільнуе, яна звяртае ўвагу на яго адрозненне!

Так я сразумела, што Лонг — в’етнамец.

Памятаю яшчэ адзін выпадак з Лонгам. Мы бавіліся ў пясочніцы, як нехта з нас, ужо не памятаю хто, нечакана кінуў лапатку, нацягнуў куточкі вачэй ажно да вушэй і пачаў крычаць: «Кітаец, японец, дурылец! Кітаец, японец, дурылец!» Маўляў, гэта яго дзядзька навучыў. Мы ўсе за ім паўтаралі, разбегшыся па пляцоўцы. І Лонг з намі, нацягнуўшы куткі вачэй ажно да вушэй. «Кітаец, японец, дурылец! Кітаец, японец, дурылец!» — крычалі мы. Аднак прыбегла выхавацелька і пачала нас разганяць.

— Кіньце гэта, усе! Зараз жа. Чуеце? Так нельга рабіць, разумееце?

А потым павярнулася да Лонга:

— А ты ўжо пагатоў не павінен так рабіць!

Я не разумела, чаму твар Лонга мусіць быць расфарбаваны цялесным алоўкам, таксама як у нас, але яму нельга бегаць па пляцоўцы і, як мы, крычаць «кітаец, японец, дурылец».

Дома мне тата патлумачыў, што, калі абагульняеш кітайцаў і японцаў з дурнямі, гэта ім яўна не спадабаецца; а потым сказаў, што бацькі Лонга прыехалі з В'етнама, і таму ягоны тата так кепска гаворыць па-чэшску. І што з чужынца ніколі нельга смяяцца праз тое, як ён гаворыць і выглядае, бо мне б таксама не спадабалася, калі б у В'етнаме з мяне насміхаліся, што я маю жоўтыя валасы і не гавару па-в'етнамску.

Тады да мяне дайшло, што свет значна большы, чым я меркавала, і што акрамя Прагі існуе нешта накшталт В'етнама, дзе кітайцы, японцы, в'етнамцы і чэхі жывуць разам і не насміхаюцца адзін з аднаго. Гэта мне здалася цудоўным. На Лонга, які быў з В'етнама, я пачала звяртаць больш увагі, але ў ім не было нічога цікавага акрамя таго, што ён меў раскосыя вочы.

[11]

Не ведаю, адкуль ува мне гэтая схільнасць да азіятаў. Мабыць, нешта прыроджанае. Гэта не значыць, што мне не падабаюцца еўрапейцы. Але і не значыць, што мне падабаюцца абсалютна ўсе азіяты. Усё вельмі складана. Думаю, дзевяноста адсоткаў дзяўчат, якія паступаюць на япаністыку, карэістыку або кітаістыку, маюць падобную схільнасць. Япаністку, якой бы не падабаліся японцы, думаю, не сустрэнецца, а такой, якая б сказала, што японцы брыдкія, мабыць, не існуе.

Аднак і сярод дзяўчат, якія сохнуць па азіятах, я троху выбіваюся. У мяне даволі дзіўны густ і для гэтай абмежаванай групы, таму што большасць маіх аднагрупніц млее па японцах, якія выглядаюць, як салодзенькія хлопчыкі, а мне падабаюцца вусатыя і брудныя самураі, мурзатыя студэнты з бібліятэк і вулічныя музыкі з гітарамі. Упершыню я гэта ўсвядоміла, калі мне было сямнаццаць.

Памятаю, як мы з Крысцінай сядзелі «на Сталіне»*, пілі гарэлку з сокам, і я адчувала, што гэта апошні спакойны год майго жыцця. Такі час, калі вам усе ўсё пададуць, скажуць, калі і куды вы павінны прыйсці, колькі ўзяць з сабой грошай, што будзе ў тэсце па гісторыі і ўсё такое.

Сонца ў той дзень свяціла так, што было непрыемна. Успамінаючы гэта, я насамрэч адчуваю, нібы тады ўсё было жоўтае. Я глядзела на Прагу і ў думках казала сабе, што аднойчы здзейсню вялікія справы. Да канца гімназіі я планавала напісаць геніяльны раман, вывучыць японскую, стварыць гурт і намаляваць комікс.

Я дастала з гаманца фотку Тасіра Міфунэ і паклала яе перад сабой на парапёт. Закурыла і з асалодай заглядзелася на самурая ў кімано.

— Што гэта за кент у піжаме? — прыўзнялася Крысціна і глынула «адвёрткі».

— Гэта, — сказала я багавейна, — Тасіра Міфунэ.

Крысціна нахілілася бліжэй да фоткі.

— Зноў нейкі японец? Хіба не стараваты для цябе? — спытала яна.

— Ён ужо памёр, — адказала я.

— Дык што ты цягаеш яго ў гаманцы? — спытала Крысціна.

* Размоўная назва пляцоўкі на гары Летна ў Празе, дзе ў 1955—1962 гадах знаходзіўся гіганцкі помнік Іосіфу Сталіну. З 1991 года на гэтай пляцоўцы стаіць Пражскі метраполітэн.

— Таму што кахаю яго.

— Ужо пад мухай, — пакруціла галавой Крысціна. — Не разумею, што ты ў гэтых касавокіх знаходзіш.

Прага была перад намі як на далоні, і ўсё, здавалася, можна было памацаць рукою. Я глыбока зацягнулася цыгарэтай і зноў паглядзела на Міфунэ. Дзеўкі вакол мяне ў той час насіліся з Дэніэлам Рэдкліфам з «Гары Потэра» і вампірам Робертам Патынсанам са «Змяркання», але гэтыя смешныя хлопчыкі асабіста мяне ні кроплі не ўразілі. Затое спацелы Міфунэ ў самурайскім строі быў сапраўдны зух.

Мая малодшая сястра, якая тады дакладна пераймала мой прыклад, таксама закахалася ў Міфунэ. Часам мы разам сядалі на канапу і ўключалі «П'янага анёла» Курасавы. Там малады Міфунэ грае гакуду, ён нязмушана шпацыруе ў белым гарнітуры па горадзе і курыць адну за другой. Сястры тады было трынаццаць, а мне — сямнаццаць. Я ўзяла пульт і навяла яго на DVD-прайгравальнік пад тэлевізарам.

— Зараз будзе! — падсунулася сястра бліжэй да экрана. Я ўзняла руку з пультам.

— Вось! Зараз! Давай, паўзні!

У гэтым фільме Тасіра ў адной сцэне скідае кашулю. Я націснула «паўзу», і паўголы Міфунэ з напамджанымі валасамі знерухомеў, раздзяваючыся. Мы з асалодай пачалі разглядаць яго голае цела. Бацькам пры гэтым сакральным рытуале, вядома ж, забаранялася быць дома.

— Ух ты, красунчык!

Тасіра глядзеў на нас з дакорам.

— І зусім не такія касматыя грудзі, як у таты!

— Японцы не такія валасатыя.

Мне здавалася, Міфунэ чырванее. Але гэта было немагчыма. Гэта ж чорна-белы фільм.

— Мне ён падабаецца, — разважала сястра. — Калі так нахмурыць нос, насупіўшыся. І ўвогуле, — яна падсунулася яшчэ бліжэй да тэлевізара, — у яго фэйныя вочы.

— Так, — згадзілася я, — шкада, што такія японцы не жывуць у Чэхіі.

— Ты б з такім замуціла? — спыталася сястра.

— З Тасіра? Ясна што.

Мы разглядалі чырванеючага Міфунэ так блізка, як толькі было магчыма. Аднак потым ён палез у кішэню і дастаў з яе пульт. Навёў на нас і націснуў «play». Мабыць, яму абрыдла, што мы бессаромна яго разглядаем ды яшчэ ўголос гэта каментуем. Фільм зноў пайшоў. Мы з сястрой незадаволена пераглянуліся.

— Дай сюды, — сястра выхапіла ў мяне з рукі пульт і пераматала сцэну зноў на пачатак, — цяпер яго паўзну я.

[12]

У шаснаццаць я першы і апошні раз у жыцці дала аб'яву. Я хацела знайсці сабе японскага сябра ці сяброўку. Тады гэта было сапраўды цютна. Па-японску я ні ў зуб нагой, але па-англійску гаварыла ўжо добра. Адгукнуўся нейкі Сатору. Ён жыў у Плзені і быў значна старэйшы за мяне.

Трэба прызнаць, што ён мне з самага пачатку падаўся мутным. Але я не магла ўпусціць такую магчымасць. Таму прызначыла яму спатканне на Злічыне ў гандлёвым цэнтры. Я разважыла, што там будзе шмат людзей, і калі, крый Божа, нешта здарыцца, я закрычу, і нехта пэўна заступіцца. Калі я прыйшла на месца, Сатору ўжо быў там. З выгляду ён быў звычайны. Я троху супакоілася.

— Паслухай, — сказала я яму адразу, — я шукаю проста сябра, ясна?

— Ясна, — кінуў ён. Мы замовілі каву.

— Колькі табе гадоў? — спытаўся ён.

— Шаснаццаць. А табе?

— Трыццаць.

Я знікавела, даведаўшыся, што мой патэнцыйны сябар на чатырнаццаць гадоў старэйшы за мяне. Я ўта-ропілася ў сваю каву. Пра што мне з ім гаварыць? Чым цікавяцца трыццацігадовыя мужчыны? Але яшчэ да та-го, як я паспела пачаць размову якім-небудзь дарэчным пытаннем, Сатору мяне апярэдзіў.

— Магу я да цябе дакранацца? — спытаўся ён.

— Што? — вылупілася я. Гэта было хутка. — Нель-га, — замахала я галавой. — Я сапраўды шукаю проста сябра.

Я сачыла, як ягоная далонь паўзла па стале да маёй кавы.

— Я сур'ёзна, — сказала я яму. — Кінь гэта, а то я сыду.

Твар у Сатору стаў як у пабітага сабакі. Ён вярнуў далонь назад да свайго кубка. Мне палягчэла. Такім чынам, з гэтым разабраліся. Цяпер трэба было распа-чаць размову.

— Чым займаешся? — спытала я.

— Працую ў японскай кампаніі, якая вырабляе тэле-візары. А ты?

— Я на другім курсе гімназіі.

Далонь ужо зноў паўзла па стале.

— Няўжо нельга нават узяць цябе за руку? Я вельмі хачу гэта.

— Не!

— Я такі самотны...

Гэта было бессэнсоўна. Я папрасіла прынесці раху-нак і сабралася сыходзіць. Але Сатору, схапіўшы мяне за прыдалонне, пацягнуў па гандлёвым цэнтры ў проці-леглы бок, чым мне было трэба.

— Пусці мяне!

— Не бойся, я проста хачу табе нешта паказаць! — валок ён мяне па калідоры далей.

— Але я нічога не хачу бачыць!

— Проста не бойся і ідзі.

Божа мой, што ён хоча мне паказаць? Я праўда збіралася крычаць ратунку, але тут Сатору мяне адпусціў. Мы стаялі перад крамай электратэхнікі. Я зусім не разумела, што робіцца.

— Хадзем! — сказаў ён і рушыў у бок тэлевізараў. Я збянтэжана ішла следам за ім. Мы прайшлі паўз пыласосы, электрабрытвы і радыёпрыёмнікі. Дабраліся да плазмаў.

— Класныя, — сказала я. Але Сатору хацеў мне паказаць не тэлевізары. Ён прымусіў мяне абысці стэлажы ззаду, так што мы глядзелі на мноства кабеляў і кнопак, якія там тырчалі. Я ніяк не магла зразумець, што тут адбываецца. А Сатору нахіліўся да бліжэйшага тэлевізара і пальцам паказаў на штрыхкод, наклеены пад выхадам найтаўсцейшага кабелю.

Я нахілілася троху бліжэй. На маленькай налעпцы быў надпіс: «Пракантраляваў Сатору Танака».

— Гэта пракантраляваў я, — сказаў Сатору і важна выпнуў грудзі. Затым уляпіў мне пацалунак. Я не паспела ніяк запырэчыць. Засталася як апечаная стаяць у блытаніне кабеляў. Так мяне пацалаваў зусім незнаёмы японец. У гандлёвым цэнтры працяжна гучала песня «Love Is in the Air».

На першым курсе ўніверса я гэтым уражаннем падзялілася з аднакурсніцай. Не міргаючы, тая дастала мабільнік і крыху ў ім пакорпалася. Потым сунула апарат мне пад нос.

— Гэта быў ён? — суха спытала яна.

Відавочна, я была не адзіная, каго Сатору спрабаваў уразіць тэлевізарам.

На другім курсе гімназіі бацькі застукалі, як я спрабавала есці ёгурт палачкамі. Зразумелі, што іх магчымасці вычарпанья (бацька мне параіў усе японскія фільмы, якія ведаў, і не мог прыдумаць, што далей), і так я трапіла пад апеку аднаго пажылога япаніста.

Пан настаўнік меў невялікі кабінет у цэнтры Прагі, літаральна закладзены кнігамі, зусім сівыя валасы і блакітна-прамяністыя вочы. Прыблізна так я сабе ўяўляла ў дзяцінстве Ісусіка. Напэўна ў маладосці настаўнік быў прывабным хлопцам. Ды і цяпер гэта быў мацак. Ён пасадзіў мяне ля свайго стала на рыплівае драўлянае крэсла. Стол быў завалены рукапісамі, слоўнікамі і кнігамі.

Я агледзела памяшканне. Прагнутая канапа з выгаралымі падушкамі няпэўнага колеру. Вялізная каліграфія на сцяне над сталом, уласнаручна напісаная панам настаўнікам. Аднекуль ледзь чулася застаўка са «Смолікавых»*. Раніцамі пан настаўнік любіў паглядзець мультыкі. У пакоі быў прыцемак, святло трапляла сюды толькі скрозь акенца насупраць канапы, малючы ярка-белы квадрат на падлозе ля майго крэсла. У паветры ляталі пылінкі. Тыя, што апынуліся над белым квадратом, зіхацелі і мільгацелі, як залатыя.

Мне здавалася, што я трапіла ў свет, куды ніколі да гэтага не ўваходзіла ні адна жанчына. Я хвалявалася і была нецярплівай. Мне карцела зараз жа навучыцца японскай, каб глядзець усе фільмы з Міфунэ, не пераскокваючы ўвесь час з ягонага твару на субтытры. Пан настаўнік сядзеў у фатэлі за сваім вялізным сталом і моўчкі сачыў, як я сама не свая аглядаю пакой.

— Спадарычна Купкава, — прыжмурыву ён вочы, быццам бачыў мяне наскрозь, і наліў сабе віна з бутэль-

* Папулярны ў Чэхіі венгерскі мультсерыял, які ў арыгінале называўся «Сям'я Мезга». Выходзіў у 1968—1978 гадах.

кі на сталае, — спадзяюся, што за гэтым вашым жаданнем ведаць японскую не стаіць ніякі японец!

Я пакруціла галавой.

— Ну, то добра, — настаўнік паставіў бутэльку на стол, — галоўнае, ніколі не выходзьце замуж ні за якога японца. Яны звяры.

І з асалодай выпіў.

[14]

Пан настаўнік быў каліграфам. У яго быў такі маленькі, абшарпаны слоўнік, у якім на кожны іерогліф было пададзена яшчэ дзесяць яго варыянтаў у розных стылях і відах курсіву паводле таго, як яны пісаліся ў розныя часы. Старонкі гэтага слоўніка былі настолькі зашморганія, што месцамі рассыпаліся, як абгарэлая газета рассыпаецца ў попел. Гэты слоўнік мяне зачараваў, але я саромелася папрасіць пана настаўніка, каб дазволіў мне яго прагартыць. Мяне таксама пужала, што ён мог рассыпацца ў маіх руках.

Пра іерогліфы пан настаўнік мог раскадваць гадзінамі. Здавалася, у яго была адзіная радасць у жыцці — даследаваць, хто які стыль вынайшаў ці якое напісанне ў японскай мове было ў якую эпоху. Заўсёды, калі ён пачынаў раскадваць, мне здавалася, што ў яго над галавой разлівалася дзівоснае ззянне. У кабінэце ўраз з'яўлялася больш святла, чым магло ўпусціць акенца насупраць канапы. Ягонія аповеды зачароўвалі мяне. Я хацела яму неяк дагадзіць і падзяліць ягонае захапленне.

— Я ўжо таксама ведаю адзін іерогліф, — сказала я. Пан настаўнік праз стол падсунуў мне кавалак паперы і аловак.

— Ну, пачнём.

Я так старалася як найпрыгажэй вывесці іерогліф, што ад засяроджанасці нават не дыхала. Атрымалася. Выглядаў дакладна як у падручніку. Гэта быў іерогліф для

«кораня» і «кнігі». 本. Першы ієрогліф, што я вивучыла. Калі я падняла галаву, настаўнік тросся ад смеху.

— Спадарычна Купкава, віншую вас, — ягоня вочы свяціліся. — Цяпер вам застаецца вивучыць усяго каля дзвюх з паловай тысяч астатніх ієрогліфаў.

Засмучана я глядзела на 本 перад сабой.

Толькі пасля я даведалася, што кожная рыса ў ієрогліфах мае дакладна вызначаную чарговасць. Пан настаўнік тады сапраўды добра павесяліўся.

[15]

Пан настаўнік паслаў мяне па віно. Калі я прынесла віно ў кабінет, ён якраз нешта пісаў на кавалку паперы. Аркушы з накрэмзанымі пазнакамі валяліся паўсюль: на стале, на кнігах, на паліцах, пад кнігамі і ў кнігах.

— Спадарычна Купкава, — сказаў мне настаўнік, калі я села, — я ўжо расказваў вам анекдот пра японцаў і выбары?

Я пакруціла галавой.

— Тады слухайце, — ён па-змоўніцку падмігнуў, — але анекдот крыху непрыстойны. Вы не супраць?

Я пакруціла галавой, бо не ведала, што гэта значыць. Настаўнік уздыхнуў і паважна пачаў:

— Амерыканскі амбасадар пытаецца ў японскага: «How often do you have elections in Japan?»* Японец задумаўся: «Usually evely molning»**.

Я глядзела на яго, не разумеючы. Настаўнік жа так смяяўся, што раздзьмуў паперы па стале.

— Спадарычна Купкава, — патлумачыў ён потым, бо да мяне так і не дайшло, — японцы спрадвеку блытаюць л і р.

* Як часта ў вас праходзяць выбары? (англ.)

** Звычайна кожную раніцу (скаж. англ.).

Я хадзіла да пана настаўніка прыблізна паўгода і з японскай мовы не навучылася зусім нічому. Затое зразумела шмат іншых карысных рэчаў. Напрыклад, які бізнес уласна я распачну.

— У мяне была аднагрупніца, — сказаў пан настаўнік, — яна была найлепшая ў групе. Японскую з нас ведала найлепш. Яна была выдатная перакладчыца, шмат гадоў працавала сінхраністкай, а з цягам часу стала вядомай літаратуразнаўцай.

Пан настаўнік адпіў віна і працягнуў.

— І гэтая каляжанка пару гадоў таму звар’яцела пад старасць, заявіўшы, што ўсё роўна японскую мову вывучыць немагчыма, і ўзялася за хімію.

Потым пан настаўнік усміхнуўся і дастаў з шуфлядкі тонкую кніжку.

— Любіце чытаць? — спытаў у мяне.

Я кіўнула.

— Тады прачытайце гэта. Вельмі прыгожа, — ён падаў мне кнігу. Гэта былі «Вершы, пісанья на вадзе», анталогія паэзіі з японскага зборніка «Кокінсю».

— Вернеце мне яе калі-небудзь потым, — пан настаўнік устаў правесці мяне да дзвярэй. Я выйшла на калідор і падзякавала яму. Настаўнік, махнуўшы рукой, збіраўся зачыніць дзверы, але пасля абдумаўся і ў апошні момант прасунуў у іх сваю сівую галаву.

— Спадарычна Купкава. Японская мова — гэта жаківая праца. Але вытрымайце. Яно таго варта.

Я ўсміхнулася.

— Дзякую, — адказала я, — да пабачэння.

Я больш ніколі не бачыла пана настаўніка. Праз пару дзён ён памёр. Я зусім не ведала, што ён хварэў.

[16]

Мяне паклікалі на пахаванне. Памінальная вячэра праходзіла ў рэстаране ў цэнтры Прагі. Перад дзвярыма

гарэлі свечкі, зала была поўная жалобных гасцей. Я тут нікога не знала. Сябры і сям'я пана настаўніка пілі віно, стаўшы вакол сталоў з закускамі. Усе зналі яго даўжэй, чым я. У кнізе спачуванняў ля ўвахода я прачытала многа прыгожых запісаў. Я хацела, каб пан настаўнік пабачыў, як і з мяне аднойчы атрымаецца паважаная асоба. Каб бачыў, што я не здамся і нават пад старасць не займуся хіміяй. Мне было вельмі сумна.

Дома я разгарнула «Вершы, пісанья на вадзе», пераклад Влaсты Гільскай, увершаваны Матэзіусам, 1956 года. Тонкая кніжка была патрапаная і зашмальцаваная, проста як тыя слоўнікі пана настаўніка. Колькі разоў яму даводзілася трымаць яе ў руках?

Я ніколі не петрыла ў паэзіі. Аднак пасля пахавання пана настаўніка ўва мне нешта прабудзілася. «Вершы, пісанья на вадзе» ў той вечар сталі для мяне вялікай уцехай. Найбольш мяне расчуліў верш «Снег», напісаны Асікоці-но Міцунэ. Чытаючы яго, я ўпершыню ў жыцці ўсвядоміла, наколькі літаратура і паэзія здольныя аднаць людзей, паміж жыццямі якіх — сотні гадоў. Мне здавалася, быццам пан настаўнік размаўляў са мной праз гэтыя вершы.

*На бязлюдны шлях
выпаў снег,
завяў сляды падарожнікаў:
Я — той шлях, смутак — снег,
хто пойдзе калі па маіх слядах?*

Гэта быў ціхі дыялог, які не зразумеў бы ніхто чужы. Мы размаўлялі да ночы.

[17]

«Вершы, пісанья на вадзе» я засунула ў жоўты канверт, высланы пухірыстай плёнкай, і напісала на ім вя-

лікімі літарамі: «Вяртаю Вам Вашу кнігу». Потым укінула яго ў паштовую скрынку на дзвярах кабінета пана настаўніка. Не ведаю, ці нехта забраў яго калі-небудзь. Я адчувала, што не магу пакінуць кнігу сабе.

Дагэтуль думаю пра пана настаўніка. Мне здаецца неверагодным, што ён так моцна на мяне паўплываў, хоць я знала яго так мала. Пан настаўнік наўрад ці мог ведаць, наколькі моцна мяне ўразіў. І ўжо зусім не мог прадбачыць, што сёння, амаль праз дзесяць гадоў ад апошняй сустрэчы, я ўсё яшчэ буду займацца японскай мовай.

Мае ўспаміны пра пана настаўніка мізэрныя, і хачу я ці не, яны паступова згасаюць. Час мяняецца, з'явіліся інтэрнэт-слоўнікі, студэнты вучацца зусім інакш, і япаністаў, якіх раней было мала, цяпер шмат. Цікава, што пан настаўнік сказаў бы на гэта ўсё. Калі праз шмат гадоў з ім недзе сустрэнуся, абавязкова яго запытаю.

[18]

Пасля смерці пана настаўніка я скончыла школу і прайшла на япаністыку. Я падала толькі адну заяўку. Паступаць куды-небудзь яшчэ было бессэнсоўна. Падаліся дзвесце трыццаць абітурыентаў, а бралі нас дваццаць. Уступныя экзамены праходзілі ў корпусе на плошчы Яна Палаха ў лекцыйнай зале, якая можа змясціць больш за трыста студэнтаў. Пабачыўшы натоўпы, што ціснуліся на калідоры перад аўдыторыяй, я захвалывалася. Некаторыя праглядалі канспект па гісторыі, іншыя ў астатнюю хвіліну практыкавалі складовыя азбукі. Гэтае істэрычнае масавае паўтарэнне перад экзаменамі я шчыра ненавіджу.

У памяшканні, дзе пісалі тэст, я села каля дзяўчыны, якая з-пад парты зубрыла катаканавы слупок «на». У тым слупку пяць іерогліфаў: «на», «ні», «ну», «нэ» і «но». Дзяўчына ўтаропілася ў падручнік і безупынна

ўголас паўтарала: «На, ні, ну, нэ, но. На, ні, ну, нэ, но. На, ні, ну, нэ, но».

Гэта было дзіўным. І не толькі гэта.

Я агледзелася па аўдыторыі. Палова абітурыентаў яўна выглядала, як уцекачы з псіхіятрычнай лякарні. Мабыць, паблыталі прыём у ВНУ з маскарадам. Прыйсці на ўступныя экзамены, пераадзеўшыся ў Пікачу, я б нават і ў сне не дадумалася. Аднак маім будучым аднагрупнікам гэта было нескладана. У першым шэрагу сядзелі ніндзя. За імі нейкі хлопец вываліў на парту ўвесь свой арсенал пакеболаў. А ў апошнім шэрагу сядзела пяць «Лаліта-стайл» дзевак у плісіраваных спадніцах і з недарэчна маленькімі капялюшыкамі на галовах. Яны нагадвалі пяць вялізных вясельных тартоў. Я насамрэч адчувала сябе, як Аліса ў Краіне цудаў.

— На, ні, ну, нэ, но, — працягвала паўтараць дзяўчына побач, — на, ні, ну, нэ, но.

У аўдыторыю ўвайшоў хлопец з сінімі валасамі і сеў каля мяне.

— Слухай, — сказаў ён замест прывітання, — у якім годзе Пэры прыбыў у Японію? Нешта я забыўся. Гэта быў пяцьдзясят другі ці трэці?

— Чацвёрты.

— Ну, ну, — пацвердзіла дзяўчына, што сядзела побач. Я не была ўпэўненая, ці яна згаджаецца, ці ў яе заела на трэцяй літары катаканавага слупка «на».

[19]

Я здала ўступныя экзамены і ў кастрычніку паступіла на першы курс. Калі я адчыніла дзверы аўдыторыі, на акне каля дошкі сядзеў хлопец, адзеты, як сабачы дэман Інуся з аднайменнага анімэ. На ім быў вялікі чырвоны камбінезон, на галаве — срэбраны парык з сабачымі вухкамі, а на руках у яго былі заостраныя, як кіпцюры, пазногці. На каленях у яго ляжала катана. Я аслупянела

ад такога відовішча, а потым, зачыніўшы дзверы, вярнулася на калідор, каб аддыхацца. Як у такіх абставінах займацца сур'ёзнай навукай?

Прынялі і адну дзеўку ў плісіраванай спадніцы. Яна пасля ўсю вучобу сядзела ў куце аўдыторыі і не гаварыла. Калі яе выклікалі, спалохана вылуплівала вочы і маўчала. Яна не была нямой, у гэтым я ўпэўнілася, калі тая ў прыбіральных тэліла маці. Аднойчы дацэнт Кадлец у адчай звярнуўся да яе: «Мілада, дык вы скажаце нам што-небудзь?»

Мілада вылупілася і пачырванела. Было бачна, што яна пнецца нешта адказаць. Пару разоў раскрыла рот намарна, пару разоў безнадзейна каўтнула. Мілада нешта сапраўды скажа! Насамрэч напружыцца і нешта нам скажа! Мы яе асмельвалі. Мілада, давай!

— Мілада, усё ж вы не павінны нас баяцца! — прыязна падтрымліваў яе педагог.

Мілада пачырванела яшчэ больш, ажно я забаялася, што яе трасца возьме.

— Дык скажаце нам што-небудзь?

Мілада сціснула кулакi.

— Лепей не, — вылецела з яе ўрэшце пасля геройскага змагання з сарамлівасцю.

Мы ўсе ўзрадаваліся, што яна вымавіла хаця б нешта. Толькі дацэнт Кадлец у думках усумніўся ў напрамку, якім ідуць гуманітарныя спецыяльнасці.

[20]

Калі людзі даведваюцца, што я вучуся на япаністку, часцей за ўсё рэагуюць пазітыўна. Адно што ніхто не мае паняцця, навошта такая спецыяльнасць існуе. Калі нехта вывучае эканоміку або права — ніякіх пытанняў, бо людзям гэта здаецца карысным і ўжытковым у штодзённым жыцці. А чым займаецца япаніст і навошта — гэтага яны не ўяўляюць. Вывучэнне японскай

мовы і культуры ім здаецца надзвычай непрактычным. Звычайна мяне пытаюць: «А на халеру табе гэта?» Адчайна прагнуць тлумачэнняў, чым жа япаніст уласна займаецца.

Калі я адказваю, што хачу перакладаць, людзі паціскаюць плячыма і думаюць сабе: «Гэта цябе, дзеванька, не пракорміць». Калі ж я кажу ім, што буду перакладаць для амбасады, гаворка раптам заходзіць пра тое, якую перспектыўную спецыяльнасць я сабе выбрала. Зусім магічна ўздзейнічаюць на іх словазлучэнні «культурны амбасадар», «дыпламатыя» або «Чэшскі цэнтр у Токіа». Выдатна гэтую сітуацыю апісаў Геніціро Такахасі ў сваім постмадэрным рамане «Бывайце, гангстары». Герой гэтага рамана выкладае паэзію ў школе паэзіі. І калі ў яго нехта пытаецца, чым ён займаецца, сутыкаецца з такімі ж тупымі пытаннямі, як і я. (А як пісаць прозу вучыць? Не, у школе паэзіі вывучаюць паэзію.)

Пра спецыяльнасці, якія на першы погляд не з'яўляюцца практычнымі, людзі схільныя думаць, што яны зусім не патрэбныя. Навошта япаністы або сінолагі? Перакладаюць і перакладаюць цэлымі днямі, седзячы ў пыльных кабінетах. Але людзі не ўсведамляюць, што ўсе прафесіі ўзніклі з нейкай прычыны. І што гэтыя прычыны найчасцей робяцца відавочнымі, калі свет занураецца ў крызіс.

Я думаю, гуманітарныя спецыяльнасці павінны мець большую падтрымку. І ў адказ на гэта яны павінны ўтрымліваць грамадства на пэўным узроўні і не даваць яму ўпасці. Неяк сумна назіраць, як людзі, трапляючы ў ВНУ, дбаюць толькі пра тое, каб хутчэй вывучыцца і па магчымасці ўхіліцца ад выбараў у студраду, таму што гэта прымусіла б іх напружвацца яшчэ і па-за вучобаю.

Я на другім курсе ўладкавалася на працу ў бібліятэку.

Японазнаўчая бібліятэка на нашым факультэце невялікая, кнігі тут наваленыя адна на адну, на стэлажах зусім не хапае месца. Частка кніг знаходзіцца ў кабінэце выкладчыкаў, частка — на калідоры. Часам прыходзіць каробка падарункаў з Японіі, і тады ўжо мы сапраўды не ведаем, куды што ўпіхнуць. Усё па некалькі разоў перабіраем і адпрэчваем, але складана якую-небудзь кнігу выкінуць. Усё ж яна не вінаватая, што яе ніхто не чытае або што якраз прывезлі каробку коміксаў, якія ў нашай бібліятэцы бяруць часцей. Таму я ўпіхваю кнігі дзе толькі можна, прымушаючы іх затрымліваць дыханне, пхну на стэлажы, каб іх туды ўлезла як мага больш, так што яны стогнуць ад болю, падціскаючы краёчкі старонак. Нам патрэбнае большае памяшканне.

Я атрымала заданне заносіць новыя паступленні ў паказальнікі імён, якія памятаюць яшчэ заснаванне спецыяльнасці ў 1947 годзе. Яны моцна падраныя, сто разоў праўленыя і пакрэсленыя. Запісваць новыя кнігі — нескладаная праца. Толькі трэба ведаць японскую мову. Калі не ведаеце японскай, неабходна кожнае імя аўтара і кожную назву кнігі шукаць у слоўніку. Гэта патрабуе часу. Я навучылася гадзінамі сядзець адна ў душным кабінэце, парадкуючы кнігі і слухаючы ціканне гадзінніка, наведзенага на такімскі час. Мне падабаецца, што з вопісаў, з якімі я працую, можна вычытаць, хто ўсю гэтую працу рабіў да мяне. Адчуваю, што, запісваючы сваё імя ў адпаведным радку, застаюся ў гісторыі японазнаўства нашага ўніверса. Пры гэтым мне ўяўляецца, што я спраўляю нейкі рытуал.

Працуючы ў бібліятэцы, я знайшла японскага пісьменніка Кіямару Кавасіта. У дваццатых гадах гэты аўтар напісаў аповесць «Раздваенне», якая выйшла

па-чэшску ў часопісе «Усход». Яна трапілася мне, калі я поркалася з тонамі незарэгістраваных нумароў старых часопісаў.

Герой гэтай аповесці — японскі пісьменнік, які шукае натхненне для свайго новага рамана. Яго захапіў выпадак забойства, якое здарылася ў 1910 годзе на выспе Сікоку. Яму здаецца, што паліцыя абвінаваціла невінаватую сялянку, і ён пачынае ламаць галаву над тым, хто ж насамрэч быў забойцам. Урэшце ён выправіцца на месца злачынства, каб выпытаць у мясцовых падрабязнасці здарэння. Аднак забойства адбылося ўжо даўно, ніхто нічога не памятае. У выніку пісьменнік адмовіцца ад гэтай задумы і возьмецца за зусім іншы выпадак. Ягоня думкі, засяроджаныя на расследаванні, тым не менш ажываюць, матэрыялізуюцца і назаўсёды застаюцца блукаць па Сікоку.

У нас гэтая аповесць выйшла ў 1958 годзе. Яе публікацыі паспрыяла наяўнасць матыву прыгнечанага земляроба. Япаністка Власта Гільска ў прадмове да аповесці гэта, вядома ж, падкрэсліла як найважнейшую тэму твора, але кожнаму, хто «Раздваенне» прачытае, адразу стане ясна, што пра нейкія пакуты працоўных тут зусім няма гаворкі.

Гісторыя, якая паказвае пісьменніка, чыя душа раздвоілася, мяне кранула. Нешта падобнае мне добра знаёма. Такое раздваенне, мабыць, здараецца з кожным, хто ў нешта паглыбіцца, але ніяк не дасягне поспеху. Я, напрыклад, ужо некалькі гадоў мару паехаць вучыцца ў Японію, таму мае думкі ўжо даволі доўга блукаюць паміж Прагай і Токія.

У Японіі я была толькі аднойчы, восем гадоў таму ў паездцы з сяброўкай, якую з таго часу не бачыла. Яе звалі Бара, мы сустрэліся ў моўнай школе. Мне тады было сямнаццаць, яна была старэйшая на год. Якраз тады яна разышлася з хлопцам. У Японіі потым мы згу-

білі сувязь. Яна хацела танчыць, хацела цалавацца з неграмі ў бары і ўзысці на Фудзі.

У Барынага бацькі быў знаёмы, ён зваўся Ёзэф Чтвэрчэк, і гэты Ёзэф Чтвэрчэк, ці пан Пэпа, як мы яго пазней з Барай ахрысцілі, нам дазволіў тры тыдні ў яго пажыць. У бацькоў тады нешта было адкладзена, таму яны змаглі купіць мне квіток на самалёт.

Мы з Барай цэлымі гадзінамі сядзелі ля статуі Хаціко ў Сібуі і глядзелі на твары незнаёмцаў, на размаляваных дзевак з абясколеранымі валасамі, на хлопца, які раздаваў школьніцам свой тэлефонны нумар, на паліцэйскага на пераходзе, на прадаўца чайнага марозіва і рабочых чыгункі. Цалкам магчыма, што каля нас у той час Маціко хадзіла пайграць са сваім гуртом у які-небудзь падземны бар.

Я адчуваю, што ўва мне ёсць вялізная расколiна, і чым больш я даведваюся пра Японію, чым мацней прагну туды паехаць, тым большая гэтая расколiна, ажно мне здаецца, што ўва мне жывуць дзве розныя асобы.

[23]

«Раздваенне» мяне так захапіла, што я пачала шукаць іншыя творы Кавасіты. Аднак, на маё здзіўленне, пра гэтага аўтара не было згадкі ва ўсім інтэрнэце. Не было нават артыкула на Вікіпедыі. Я на хвілінку падумала, а ці не псеўданім гэта якога-небудзь вядомага пісьменніка, які не хацеў публікаваць «Раздваенне» пад сваім імем. Я дастала з паліцы слоўнік пісьменнікаў выдавецтва «Коданся» 2003 года. Паўнейшага і цяжэйшага слоўніка ў нашай бібліятэцы няма. Я разгарнула паказальнік і пачала шукаць. Праз хвілінку знайшла імя Кавасіта. Аднак, у той час, як астатнім пісьменнікам гэты слоўнік прысвячае дзясяткі старонак, пра жыццё Кавасіты там амаль нічога не паведамлялася.

Кавасіта Кіямару (川下清丸), 16.08.1902—18.03.1938.
Японскі пісьменнік і эсэіст. Нарадзіўся ў Кавагоэ.
Да яго найвядомейшых твораў адносяцца «Каханкі» (恋人),
апублікаваныя ў 1924 годзе ў часопісе «Літаратура эпохі»
(文藝時代), і эсэ «Узрушальныя ўспаміны» (揺れる思いで),
выдадзенае ў 1934 годзе тамсама.

У астатніх слоўніках я нават не знайшла імя Кавасіта.
Гэта, прынамсі, дзіўна. Згубіўся ў калектыўнай памяці, ці
што. Але ў мяне хаця б атрымалася замовіць праз інтэр-
нэт «Каханкаў» — Кавасітаву аповесць 1924 года. Яна
выйшла ў зборніку часопіса «Літаратура эпохі» разам
з тэкстамі Рыіцы Якаміцу, Кавабаты і Ёіцы Накагавы.

Калі я разгарнула «Каханкаў», да мяне адразу дайшло,
што гэта будзе няпростае чытанне. Тэкст напоўнены іеро-
гліфамі, якія ўжо не ўжываюцца, і такое чытанне моцна
стамляе. Я ўжо некалькі разоў хацела іх кінуць і ніколі
зноў не разгортаць. Але ўрэшце заўсёды вяртаюся да
кнігі. Недарма пан настаўнік казаў, што той, хто не на-
стойлівы, не можа быць япаністам. Так што з Кавасітам
я памалу прасоўваюся, і на сталае ў мяне накопліваюцца
паперы з пазнакамі, выпісаныя словы і складаныя выразы.

Дапамога была б мне дарэчы. Аднак няма таго, хто
дапамог бы. Маціко не бяру да ўвагі, бо яна ведае чэш-
скую яшчэ горш, чым я японскую, а да старэйшых адна-
курснікаў я звяртацца не хачу, таму што з мяне толькі
пакпілі б, маўляў, бяруся за тое, чаго не разумею (і на-
самрэч мелі б рацыю). Значыць, давядзецца разбірацца
з Кавасітам самой. Нічога страшнага. Я ўмею быць цярп-
лівай. Калі хачу нечага дасягнуць, то займаюся гэтым
сістэматычна, спакойна, па некалькі месяцаў. Радуюся
кожнаму перакладзенаму сказу. Мне здаецца, што кож-
ны наступны перакладзены сказ набліжае мяне да Кавасі-
сіты. Як быццам я прагрызаюся праз ягоную свядомасць.